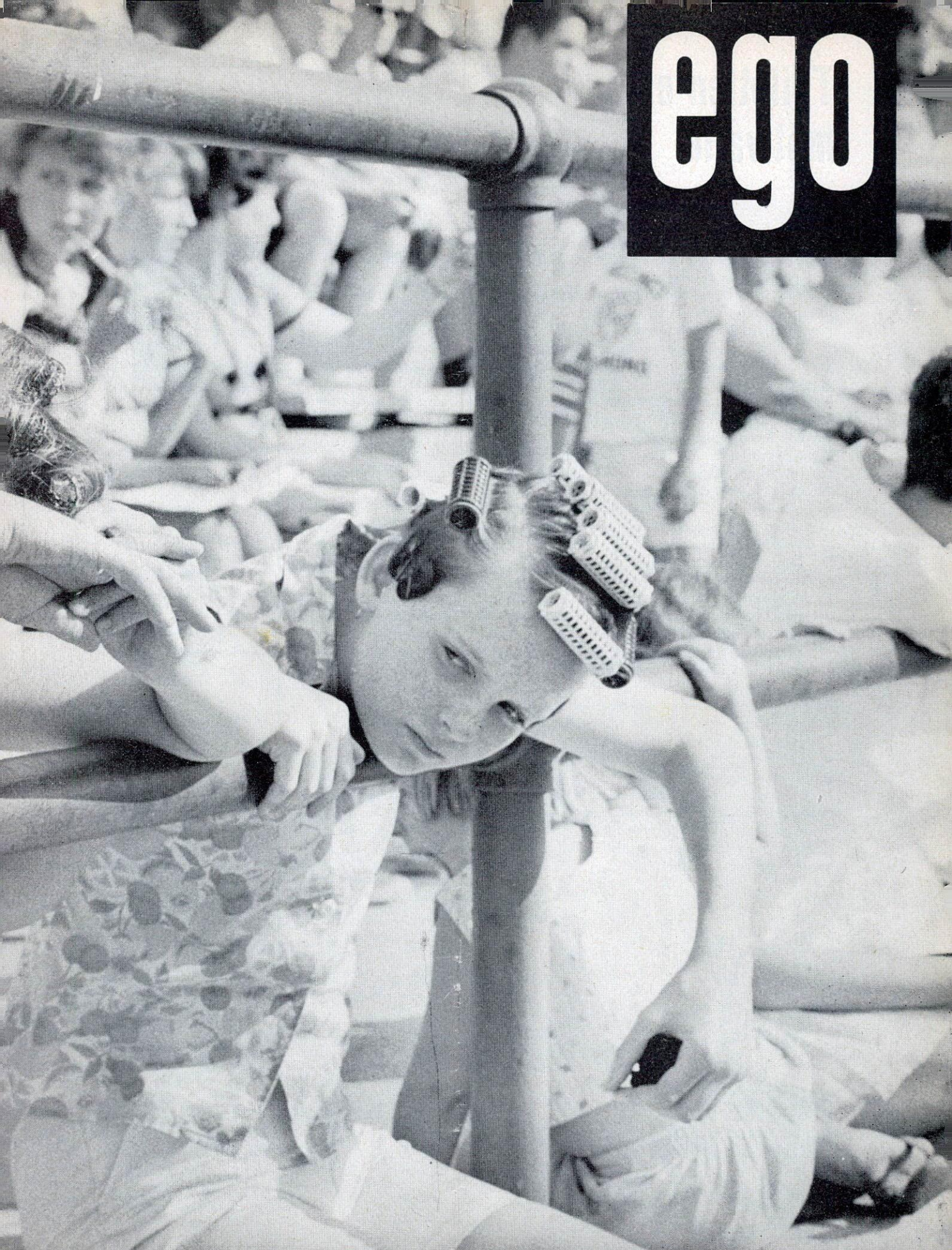

ego

DEZE MAAND

Jan Haasbroek: **Bij de Kabouterwinst.** Pag. 4 en 5
Peter Morée: **MASH,** een must. Pag. 8 en 9
Rien Robijns: **Ad Dekkers en z'n kunst.** Pag. 14 en 15

Toiletten en motivatie

Altijd als ik een militair toilet betreed dat vooral gebruikt wordt door dienstplichtigen, valt mij het geweldige verschil op tussen dit en alle andere min of meer openbare toiletten.

In beide is de drang om op deuren en muren creatief bezig te zijn even groot als die andere, maar er is een groot verschil in de onderwerpen die tot die creatieve uitingen inspireren.

Is het in bijna alle toiletten vooral de sexualiteit die de bezoeker brengt tot verbale of picturale expressie, in het militaire toilet zijn de drijfveren uitgesproken kuis. Slechts het aantal nog te dienen dagen van de betrokken skribent vormen de inspiratiebron en als gemeenste scheldwoord zult u daar aantreffen het woord 'Bol'. Allerlei variaties van dit begrip komen voor en zo vond ik laatst zelfs: 'Frisse Vrucht!'.

Waarom vertel ik dit? Omdat het mij verbijstert dat alle driften, zelfs de voortplantingsdrift, stukslaan op dit unieke feit dat blijkbaar alle dienstplichtigen bezighoudt, de afzwaaidatum.

Het aantal dagen is van belang en verder helemaal niets. Alle mogelijke autoriteiten en functionarissen vragen zich af hoe de Nederlandse dienstplichtige te doordringen van de noodzaak van een betere inzet, alles faalde tot nu toe. Dr. L. de Jong, u weet wel, de historicus, betoogde onlangs dat we lering moeten trekken uit de harde lessen van de geschiedenis.

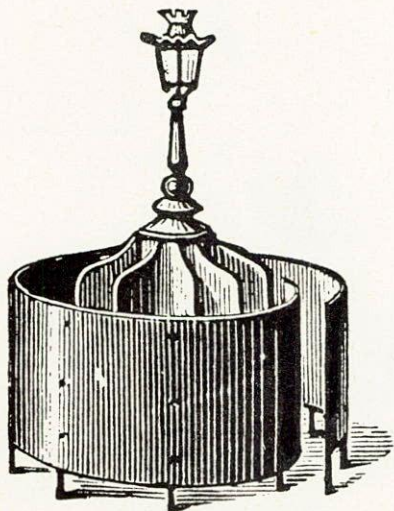
Er verscheen een rapport van de werkgroep militaire motivatie waaruit blijkt dat men heel wel weet wat er nodig is. De scheidende commandant van de Luchtmacht heeft er in al zijn afscheidstoespraken met nadruk op gewezen. Maar daarmee veranderde niets. Slechts het aantal nog te dienen dagen telt, en verder kan niemand ergens mee zitten.

Steeds vaker hoor ik om mij heen: 'Het is typische een zaak van de geestelijke verzorging om daar nu eens iets aan te doen'.

Laten wij nog eens duidelijk stellen dat wij deze suggestie afwijzen.

De geestelijke verzorging is er niet voor om daar waar de staatsburgerlijke opvoeding faalt, in te springen. De geestelijke verzorging is er voor om die processen op gang te brengen en te houden waarin diegene die zich aan haar toevertrouwen de gelegenheid krijgen zich te ontplooiën tot een kritisch en toegewijd deelnemer aan de menselijke samenleving. Dat betekent dat de dienstplichtige militairen evenals de vrijwillig dienende zo behoren te handelen als zij zelf menen dat juist is, dat kan een grotere inzet met zich meebrengen, maar het hoeft niet.

H. J. v. SANDWIJK

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

Nr. 7, juli
9de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 - 2878

Vaste medewerkers:

Nico Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

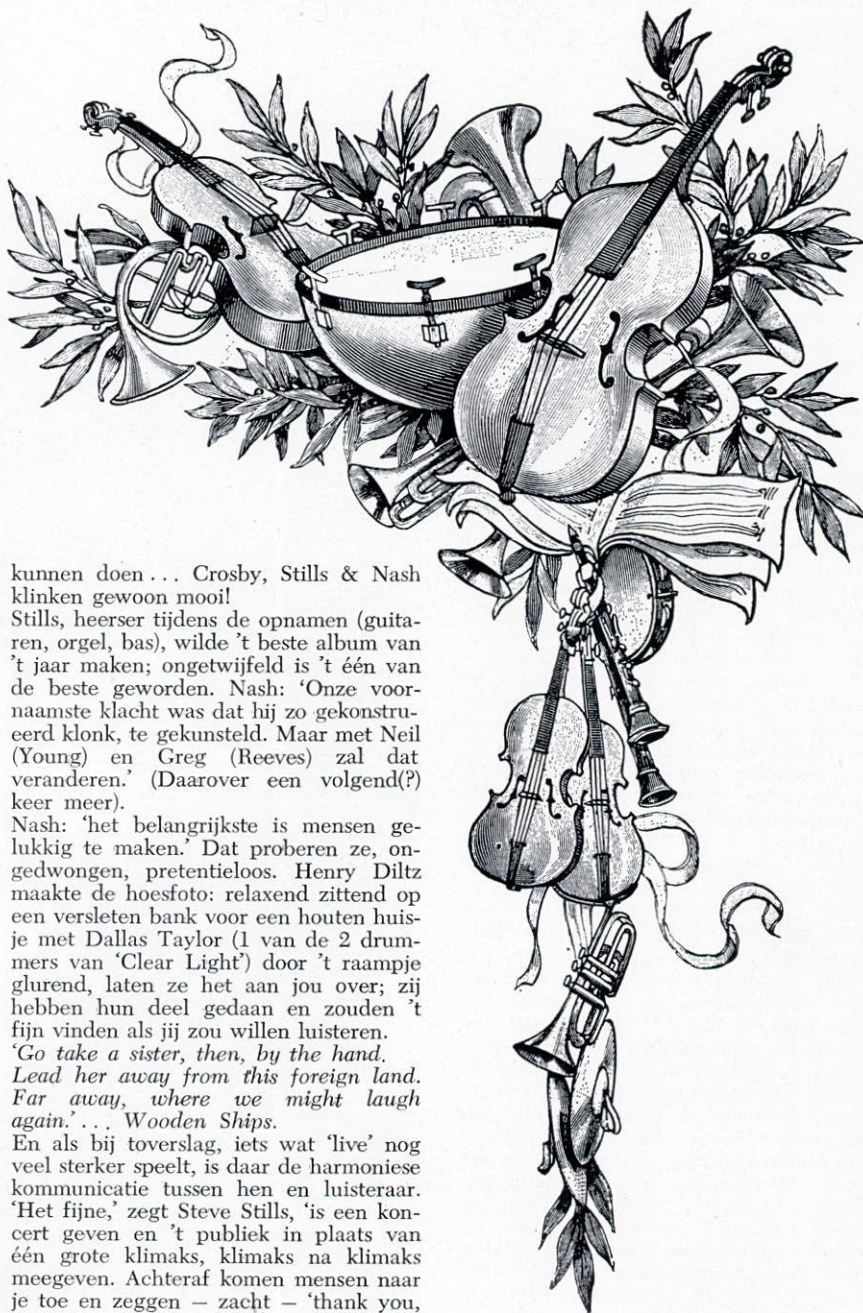
Abonnementsprijs f 6,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat;

*Een kwestie van bekijken zo ge-
zegd. Al moet je je in allerlei
bochten wringen.
Een foto van Leonard Freed.*

Crosby, Stills en Nash

'De hoofdzaak voor ons is een soort stemming maken; de enige richtlijn bij de keuze van muziek is iets te nemen dat loskomt, je in een bepaalde sfeer brengt.' (Graham Nash)

De muziek op deze plaat is betoverend nieuw...

Crosby, Stills & Nash zijn vrij en doen wat ze willen, met vertrouwen in eigen kracht, de draagkracht van hun muziek.

Stills:
*'Politics is bullshit,
Richard Nixon is bullshit,
Spiro Agnew is bullshit,
our music isn't bullshit.'*

Plezierig bewust van hun unieke mogelijkheden, bevrijd van de frustraties in vorige groepen, waar Steve Stills bij 'Buffalo Springfield' twee jaar lang 't duidelijkst onder te lijden had, wisselen ze van sfeer wanneer zij dat willen, ernaar verlangend deze blijde vrijheid op de plaat over te brengen. Wie had ooit kunnen vermoeden dat Graham Nash 't liefdesgedicht 'Lady of the Island' zou schrijven?

Nash was een 'Hollie' en draaide mee in de groeps-image.*) Bij 't idee echter een elpee met Dylansongs te vullen, realiseerde hij zich dat zijn plaats niet (meer) bij de 'Hollies' was. En David Crosby, de 'Byrd,' die in de groep niet de kans kreeg zijn politieke houding uit te spreken en door leider Jim McGuinn werd ontslagen. Met Stills & Nash kan dat wel, ondanks de a-politieke Stills. Een aanwijzing temeer voor de individuele vrijheid binnen de groep. 'Long time comin' veracht de politieke activiteit om de politiek... 'Hear you must hear what the people say'... 'You got to speak out against the madness'...

Maar: 'You know, The darkest hour is always just before the dawn'... Crosby is blij met zijn vrienden. 'Dit is de fijnste muziek die ik ooit met andere mensen heb gemaakt.'

Op de plaat laat de muziek en de zacht, hoogaanzwellende, harmoniese zang een gevoel van zonnige vrolijkheid na; een gevoel waaraan de vrij wanhopige woorden van 'Suite: Judy Blue Eyes' niets

kunnen doen... Crosby, Stills & Nash klinken gewoon mooi!

Stills, heerser tijdens de opnamen (gitaar, orgel, bas), wilde 't beste album van 't jaar maken; ongetwijfeld is 't één van de beste geworden. Nash: 'Onze voornaamste klacht was dat hij zo gekonstrueerd klonk, te gekunsteld. Maar met Neil (Young) en Greg (Reeves) zal dat veranderen.' (Daarover een volgend(?) keer meer).

Nash: 'het belangrijkste is mensen gelukkig te maken.' Dat proberen ze, ongedwongen, pretentieloos. Henry Diltz maakte de hoefoto: relaxend zittend op een versleten bank voor een houten huisje met Dallas Taylor (1 van de 2 drummers van 'Clear Light') door 't raampje glurend, laten ze het aan jou over; zij hebben hun deel gedaan en zouden 't fijn vinden als jij zou willen luisteren.

*'Go take a sister, then, by the hand.
Lead her away from this foreign land.
Far away, where we might laugh again.'*... *Wooden Ships.*

En als bij toverslag, iets wat 'live' nog veel sterker speelt, is daar de harmoniese communicatie tussen hen en luisteraar. 'Het fijne,' zegt Steve Stills, 'is een concert geven en 't publiek in plaats van één grote klimaks, klimaks na klimaks meegeven. Achteraf komen mensen naar je toe en zeggen - zacht - 'thank you, man... thank you.'

Dankjewel Crosby, Stills, Nash & Taylor voor deze plaat. Dankjewel.

GERARD V. D. HEUVEL

*) Een groeps-image, dat bijna onvermijdelijk door pers en platenmaatschappijen als een stomp over de mensen werd heengezet. Gelukkig wordt dit nu door de musici zelf aktief doorbroken; iedereen doet wat bij iedereen en/of werkt voor zichzelf.

MUZIEK

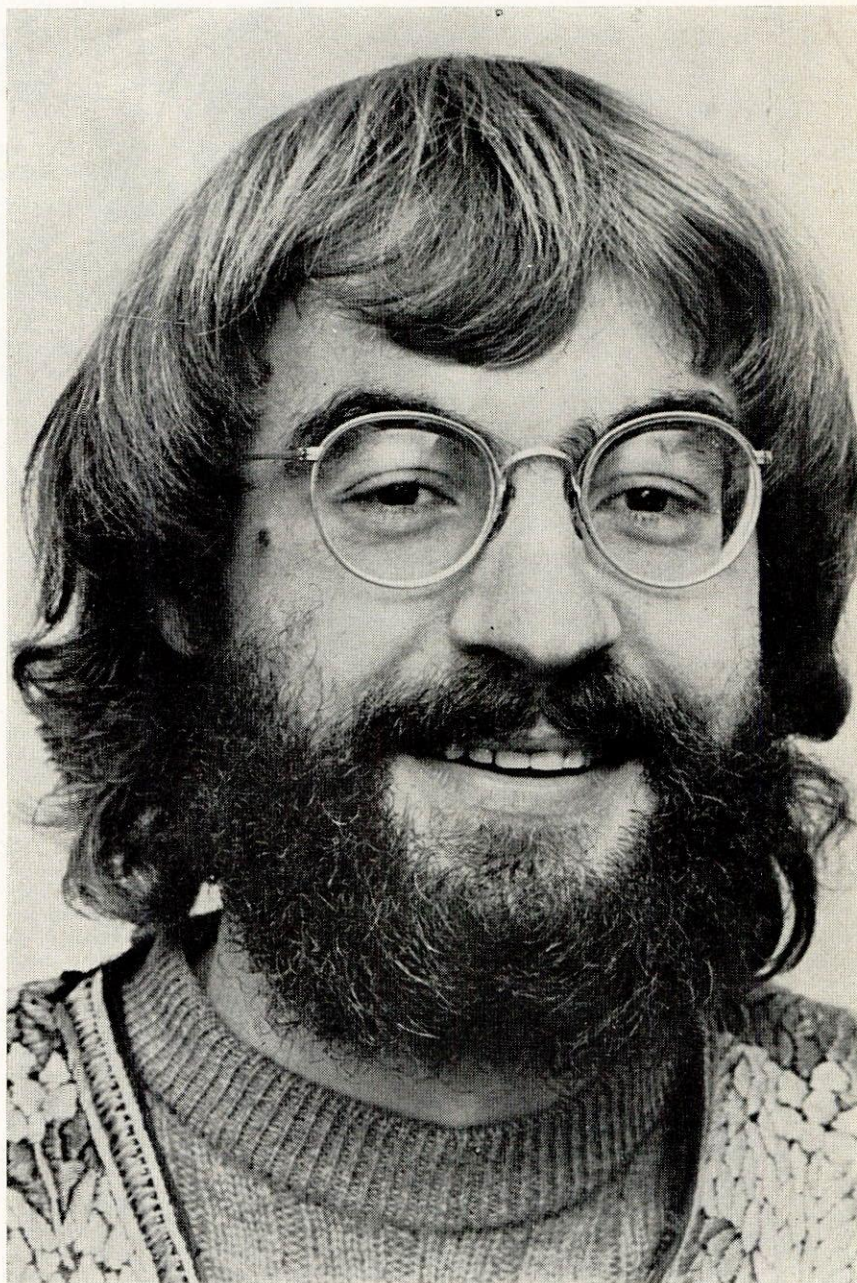
Bij de kabouterwinst

De kabouters hebben gewonnen. Zoals ik dat hier zeg, is dat niet juist natuurlijk. Want het is nog geen Feijenoordstadion vol geweest, dat bij de onlangs gehouden gemeenteraadsverkiezingen besloten heeft een stem op de kleine puntnutsen uit te brengen. En hoewel er hier dus sprake is van een kleine groep, is het wel zo dat die groep groter bleek te zijn, dan iemand had durven vermoeden. Zo is — in de Amsterdamse gemeenteraad — de KVP-fractie teruggebracht tot kabouterproporties, of als u dat liever ziet: de kabouterfractie opgeblazen tot KVP-afmetingen. Een bijzondere ontwikkeling. De grootste partij van dit land en de (oorspronkelijk) kleinste groep in de Amsterdamse gemeenteraad hebben nu beide vijf zetels gekregen.

Men kan een dergelijke uitslag bagatelliseren en overschatten. Als we bagatelliseren kunnen we constateren dat er — als we het gehele politieke spectrum overzien — weinig tot niets veranderd is. De deconfessionaliserende trend zet zich weliswaar langzaam door, maar de regeringspartijen zitten voorlopig nog stevig in het zadel. Als we geneigd zijn aan de uitslagen en met name aan de relatieve kabouterwinst meer waarde toe te kennen, dan doen we dat vanuit de volgende visie:

Elke vernieuwing, dus ook elke politieke vernieuwing, wordt in haar eerste stadium meestal in gang gezet door een betrekkelijk kleine groep. Als er nu vier jaar lang één zetel door overigens verschillende mensen uit de kabouter-sfeer bezet is geweest en na de verkiezingen blijken de kiezers geporteerd te zijn geweest voor een belangrijke uitbreiding van dit aantal zetels, dan blijkt — wat in het begin misschien gezien werd als een grapje — kennelijk toch te zijn aangeslagen. Er zijn in Amsterdam verschillende wijken (de oude binnenstad en verschillende splinternieuwe tuinsteden) waar meer dan een kwart van de kiezers haar stem op de kabouterlijst heeft uitgebracht. Maar — kan men tegenwerpen — dat is alleen Amsterdam en dat heeft door de eeuwen heen al voorop gelopen. Het is altijd een rode stad geweest met haar paling- en Jordaanoproeren en in de rest van ons land zal het zo'n vaart nog niet lopen.

De laatste vijf jaren geven — geheel in strijd met deze tegenwerping — nu juist te zien, dat het ook in de rest van ons land steeds sneller gaat lopen. Op zich zelf lijkt dat een gunstige ontwikkeling, die voorkomt dat Amsterdam een soort extreem-links Fremdkörper in deze bezadigde moerasdelta zou worden. Zo zien we dan ook dat het kabouterfenomeen niet langer — zoals vroeger in meerdere mate met Provo — uitsluitend in de lastige hoofdstad gelocaliseerd kan worden. De onderscheidelijke kabouters kregen zetels in de gemeenteraden van

Roel van Duyn Gemeenteraadslid.

Leeuwarden, Den Haag, Dordrecht en Leiden. Voor politieke waarnemers die belang toekennen aan toekomstige ontwikkelingen moet het indicatief zijn om te zien, dat het percentage kabouterstemmers bij de door de Nederlandse Jeugd Gemeenschap georganiseerde schaduwverkiezingen voor jongeren nog aanzienlijk veel hoger ligt. Ook dat gegeven kunnen we bagatelliseren als we maar niet nalaten om aan het feit enige zeer voorzichtige conclusies te knopen.

De schaduwverkiezingen waren niet verplicht en het is dan ook aannemelijk dat de politiek actiefsten zijn gaan stemmen. Het merendeel van onze spes patriae is vrij behoudend. Er is allerlei marktonderzoek en er zijn ook de recente uitspraken van senator Van Riel, die dat bevestigen. Het merendeel van de 16 tot 21-jarigen vindt Libelle, de TROS, Muziek-Express, de Telegraaf en Elsevier veel leuker dan Avenue, de VPRO, Aloha, de Volkskrant en Vrij Nederland om

van Omroep 2000, de Groene, de Nieuwe Linie en de studentenbladen nog maar te zwijgen. En toch, er zijn aanwijzingen dat die groep langzamerhand begint af te kalven.

Duidelijkheid

Misschien is het goed om hier nog even in te gaan op enkele vrij veel gehoorde uitspraken naar aanleiding van de laatste verkiezingen. Een erg veel gehoorde is deze: 'De mensen hebben geen vertrouwen meer in de politiek. Ze willen duidelijkheid.' Deze vrij obligate uitspraak lijkt me zeer arbitrair. Ze is tegelijkertijd gevaarlijk. Want als zo'n uitspraak in brede kringen post gaat vatten, treedt er een verschijnsel van 'self-fulfilling prophecy' op, zoals dat in de moderne sociale wetenschappen genoemd wordt.

'Self-fulfilling prophecy' is letterlijk een zich zelf vervullende profetie. Anders gezegd: Omdat een voorspelling gedaan wordt, komt ze ook uit. De mensen worden als het ware op het idee gebracht om haar uit te laten komen. Ze konden op dat idee komen omdat ze op de hoogte kwamen van de voorspelling. Als we dit begrip toepassen op 'het ontbreken van vertrouwen in de politiek' dan kon het wel eens zijn dat mensen niet langer vertrouwen in de politiek hebben, omdat ze horen (vaak van gezaghebbende kant) dat het eigenlijk heel normaal is om er geen vertrouwen meer in te hebben. De krant of de televisie zeggen het immers zelf.

Natuurlijk zit er wel iets waars in de uitspraak. De politieke problemen worden steeds moeilijker en ondoorzichtiger, van wat er in de Kamer gezegd wordt snapt een steeds groter wordende groep misschien steeds minder. De mensen willen wel duidelijkheid, maar ze zijn waarschijnlijk het gepraat over de wenselijkheid van duidelijkheid moe. En ze willen niet alleen verbale duidelijkheid, maar liefst concrete duidelijkheid. De PSP, die praktisch over de hele linie verloren heeft, heeft in Nijmegen twee zetels gewonnen. Niet door overduidelijkheid of beloften te praten, maar door wat te doen, door huuracties op touw te zetten, door het contact tussen burgers en sociale Zaken te verbeteren. Zo hebben de kabouters in Leeuwarden hun twee zetels gekregen doordat ze zeer concrete acties gevoerd hebben. Zo heeft de CPN winst geboekt – niet omdat ze zo democratisch zou zijn – maar meer omdat ze zich in de ogen van verschillende kiezers juist opgesteld moet hebben in bepaalde arbeidsconflicten, met name in het noorden des lands.

Een andere uitspraak is dat de kabouters hun winst te danken hebben aan de publiciteit. Deze uitspraak is zonder meer dom. Natuurlijk heeft de publiciteit een rol gespeeld, maar de vraagstelling wordt daarmee alleen maar verlegd. Waarom hebben zo veel kranten en omroepen aandacht besteed aan de kabou-

teracties en veel minder aan acties van andere partijen. Dat komt voornamelijk omdat de andere partijen praktisch geen acties ondernomen hebben en anderzijds omdat de kabouteracties kennelijk aangesproken hebben. En als ze dat een groeiende groep mensen doen, dan doen ze dat ook journalisten. Dat komt omdat journalisten ook mensen zijn. De pers heeft op deskundige wijze de groeiende maatschappelijke relevantie van de burgers van Oranje Vrijstaat voorzien. En daardoor mede, maar zeker niet uitsluitend bijgedragen tot haar welslagen.

De kabouter-wethouder

Is een kabouter-wethouder een contradictio in terminis? Kunnen anarchisten in de gemeenteraad zitten? We kunnen ons van de laatste vraag makkelijk afmaken, door te constateren dat dat kennelijk kan. Als we Constandse's studie over het anarchisme bestuderen, dan zien we hoe het historisch gezien vanuit het anarchisme (met name in de Skandinavische landen) volstrekt verdedigbaar is om in een gemeenteraad zitting te nemen. De afgelopen vier jaar hebben geen inkapse- lingsproces te zien gegeven. De beloften, dat de Provo's elk jaar van zetel zouden verwisselen, hebben ze waargemaakt. En je kan van Roel van Duyn niet zeggen, dat hij net zulke formeel-ambtelijke taal is gaan uitslaan, als zijn collega's. Roel is Roel gebleven en er zijn geen sporen van beroepsdeformatie zichtbaar geworden. Voor wie van de kabouters houdt, moet dit hoopvol stemmen.

Wie vindt dat een kabouter niet op een wethouderszetel kan plaats nemen, vindt misschien ook dat je geen auto moet hebben om er voor te zijn, dat die auto's helemaal of alleen uit de binnensteden gaan verdwijnen. De kabouters hebben hun toverformule. Ze helpen bejaarden. Ze zijn niet gewelddadig, hoewel geweld bij hun acties zeker voorkomt. Ze zijn pluriform: iedereen mag meedoen en er is meer dan in welke partij ook ruimte voor vrij ver uiteenlopende standpunten, die niet getolereerd worden, maar die zelfs in beginsel wenselijk zijn. Er is geen partijtop, er zijn geen saaie programma's. Door hun kraakacties wisten zij na vijftientig jaar woningnood te bereiken dat B. en W. van Utrecht en Amsterdam nu woningen tijdelijk ter beschikking stellen, die anders jaren leeg zouden blijven staan.

De kabouters zijn vriendelijk en gezellig. Ze zijn vrolijk en ze zingen, maar ze doen ook wat. Hun ene oude naaimachine noemen ze de nieuwe alternatieve kledingindustrie. Dat slaat natuurlijk nergens op, maar misschien is het juist de mengeling van nieuwe serieuze ideeën, van concrete acties, van vrolijke grappen en van de bereidheid om een stukje verantwoordelijkheid te dragen, die zoveel mensen heeft aangesproken.

JAN HAASBROEK

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 – Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets voelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vult het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

(Voor de Marine geldt een aparte regeling.)

Ondergetekende

..... (naam, voorletters, rang)

Registratienummer

Onderdeel

Gelegerd te

..... (landmacht/luchtmacht)

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Verbond in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

..... Handtekening:

Wat is een geestelijk verzorger?

Valt het 'aksent' op zijn 'Ego'?

Graag maak ik van het aanbod van hoofdredacteur Lips gebruik om in Ego door te praten over de plaats en taak van de geestelijk verzorger. De heer Lips reageerde in het maartnummer op een door mij geschreven artikel in Aksent, maandblad van de prot. geestelijke verzorging. Nu hebben artikelen een kortstondig leven, het zijn een soort 'een-maands-vliegen' en daarom lijkt het me niet zinnig beide artikelen zin voor zin op te halen. Ik wil proberen op de kern van Lips' kritiek in te gaan en inzake de kern ons verschil van inzicht van mijn kant te verduidelijken.

Aangrijpingspunt was in het maartnummer van Ego de 'loyaliteit van de geestelijk verzorger ten opzichte van de krijgsmacht.' Nog afgezien van het feit of ik die loyaliteit als uitgangspunt voor heel de geestelijke verzorging stelde, Lips zijn kritiek gaat veel dieper. Zakelijk heeft hij bezwaar tegen deze loyaliteit als algemeen uitgangspunt, in deze zin namelijk dat de geestelijke verzorging zou moeten uitgaan van de overtuiging 'dat het leger nodig is.' Daarmee zou de basis gelegd zijn voor de geestelijk verzorger als 'moreelsofficier'; veel kritische vragen zouden dan al beslist zijn, die z.i. nu net open moeten blijven.

Waar het mij echter om gaat is de dieper gelegen grond voor zijn kritiek. Volgens Lips staat (of valt) de geestelijk verzorger *altijd* met zijn strikt persoonlijke overtuiging. Voor Lips bestaan geen standpunten of denkbeelden die door de geestelijk verzorger als richtsnoer anderen kunnen worden voorgehouden. Volgens hem is nu juist de taak van raadsman, aalmoezenier en dominee de militair te helpen bij zijn standpuntbepaling. Het gaat dus om het gezag van opvattingen, welke dan ook, van de geestelijk verzorgers- en van mensen in het algemeen. Dit is m.i. het centrale punt. Zelf zegt Lips: 'Alle opvattingen in de wereld zijn voor mij vrijblijvend tot op het moment dat ik ze, na rijp beraad, erken als mijn eigen opvattingen. Op dat moment heb ik, vrijwillig afstand gedaan van de vrijblijvendheid. Mijn onoverkomelijk bezwaar geldt juist die mensen die een gezicht zetten of hun keuze ook mijn vrijblijvendheid zou opheffen.'

'De geestelijk verzorger moet belangstelling wekken (voor bepaalde zaken j.s.) zakelijke informatie verstrekken, confrontatie mogelijk maken met bepaalde standpunten (zowel pro als contra) opwekken tot kritisch doordenken, enz.'

Eigen standpunt

Met deze kritiek, die tegelijk uitdrukking is van eigen standpunt, raakt de heer Lips m.i. de meest centrale kwesties, die zowel onder humanisten als onder christenen aan de orde zijn. Daarbij gaat het om het gezag van menselijk spreken. Over de gronden voor onze keuzen. Welke betekenis heeft de onderlinge

communicatie. Tenslotte gaat het om de vraag: wat is waarheid?

Versta ik Lips goed dan stelt hij: de beslissende instantie ben ik zelf, 'alle opvattingen zijn vrijblijvend totdat ik na rijp beraad ze erken als mijn eigen opvattingen.' Ieder mens laat wel anderen opvattingen op zich afkomen, maar ze zijn nooit als zodanig gezaghebbend. Ieder kan alleen persoonlijk gezag *toekennen* aan een bepaalde opvatting, op grond van eigen beraad, kritisch doordenken.

Deze zware nadruk op het zelfstandige, individuele subject ligt in de lijn van het humanistisch existentialisme. Het is onder meer een reactie op de vroegere humanistische opvatting van een bovenpersoonlijk denk-subject als kritische instantie. Waarbij men stelde: *het* denken in ieder mens. Tegen dit denk-subject kwam de concreet levende mens in verzet. Maar, als ik strikt persoonlijk, authentiek kies en beslis, komen we dan niet terecht bij een volstrekt *subjectivisme*? Kunnen we dan nog zeggen dat we met elkaar zoeken naar de waarheid? Of moeten we consequent het scepticisme aanvaarden?

Als ieder mens vrij 'moet' beslissen, hoe moeten we dan de 'strijd der geesten' op elk gebied van menselijke cultuur zien? Is het dan eigenlijk niet meer dan een ordinaire machtsstrijd tussen allerlei groepen die op politiek, cultureel e.a. gebieden toch *hun* waarheid tot meer algemeenheid willen brengen? Anders gezegd: waarom zou ik nog voor een overtuiging vechten, wat kan dat voor zin hebben? Bijvoorbeeld de overtuiging van de heer Lips: 'dat alle opvattingen vrijblijvend zijn totdat ik ze erken als mijn opvattingen?' Als deze uitspraak niet méér kan betekenen dan een strikt persoonlijke opvatting, waarom die dan uitdragen? Sterker: *kritisch stellen* tegenover een andere opvatting? Wat is daar de zin van? Misschien zou het antwoord kunnen luiden: het is zinvol omdat er altijd mensen kunnen zijn, die in vrijheid zeggen: Hé ik denk er precies zo over. Maar voor hen was het niet nodig.

Wat evenwel zwaarder weegt is dat m.i. vanuit Lips' grondovertuiging het woord 'kritisch' te veel zegt. Kritisch wil toch, hoe dan ook, zeggen dat je maatstaven aanlegt, die voor anderen verstaanbaar zijn, maar ook geldigheid bezitten. Er moet een zekere algemeenheid meespreken, anders raakt het de ander niet.

En wat betekenen in Lips zijn woorden de termen 'rijp beraad' en 'kritisch doordenken'? Ga ik dan alleen bij mijzelf te rade; de beslissing die ik dan in vrijheid neem t.o.v. een aantal opvattingen is die dan nog tegenover en met anderen werkelijk te verantwoorden? Om het aangrijpingspunt weer even als voorbeeld op te halen, hoe moeten we

de vraag of de staat een krijgsmacht nodig heeft beantwoorden? Is de optelsom van de individuele opvattingen van alle onderdanen telkens beslissend? Heeft een oppositie tegen het meerderheidsstandpunt eigenlijk wel enig recht van spreken, de meerderheid *mag* toch denken zoals zij denkt?

Of leert de praktijk ons dat niemand vrede heeft met een toevallige meerderheid hetzij 'pro' hetzij 'contra'? Leert die praktijk niet dat het iedereen ten dienste gaat om argumenten en beginselen?

Met andere woorden: dat we wel terdege elkaar onder-vragen naar de gronden van ieders persoonlijke stellingname en opvatting. Die kunnen nooit uitsluitend gefundeerd zijn in de strikt individuele concrete ik-heid van de mens. Als dat wel zo was, hoe zouden we ons verstaanbaar kunnen maken? Elke overeenstemming zou volstrekt willekeurig en toevallig zijn, telkens verrassend en tegelijk mysterieus.

Overtuiging

Ik geloof dat de heer Lips het volstrekt subjectivisme niet wil, ik schuif het hem niet graag in de schoenen. Maar ik vraag hem wel hoe hij er aan kan ontkomen op grond van zijn duidelijk geformuleerde overtuiging. Voert hij in zijn artikel naast (met) de verdediging van het vrije subject, als laatste autonome kritische instantie, niet tegelijkertijd in de *tegenpool* van dit vrije subject, namelijk een bron voor algemeenheid? Noodzakelijk om het subjectivisme te ontlopen.

De tegenpool, die de mogelijkheid in zich bergt om bruggen naar elkaar te slaan als vrije, zelfstandige mensen, die communicatie mogelijk maakt. Ik meen een dergelijke basis voor het verstaan van en spreken met elkaar bij Lips te proeven in termen als 'beraad en doordenken'. Hij spreekt ook over 'zakelijke informatie', die we kennelijk nodig hebben om tot een keus te komen, en die informatie is in zekere zin onttrokken aan onze vrije beslissing. Ik dacht tenminste niet dat Lips zou zeggen 'zakelijke informatie is voor mij vrijblijvend totdat ik ze als zakelijke informatie erken.' 'Zakelijke informatie,' we gebruiken de term gemakkelijk, maar als we proberen door te praten dan is die informatie niet zo 'zakelijk'. De heer Lips weet net zo goed als ik dat dit een strijdpunt is binnen de humanistische denkgemeenschap (om me daartoe te beperken) Zijn er wel 'naakte feiten'? Is bij het registreren van zaken de informant niet altijd existentieel betrokken? Waar ligt de grens tussen: feit — zakelijke informatie — interpreterende opvatting?

Een vraag, die ik in dit verband ook graag wil stellen is deze: waar komen de *verschillende* opvattingen over allerlei 'zaken' vandaan? Op het eerste gezicht een nogal onnozele vraag. Maar ik be-

Bijgaand een reaktie van ds. J. Snijder op een artikel van H. Lips in het maart-nummer van Ego. We vinden het jammer dat dr. Snijder de kernvraag: Is het wenselijk dat enige richting in de geestelijke verzorging als uitgangspunt aanvaardt dat de aanwezigheid van strijdkrachten juist en noodzakelijk is?, niet helder en onomwonden beantwoordt. In plaats daarvan werpt hij het vraagstuk op: welk boven-menselijk gezag heeft het menselijk spreken? Daarmede zijn we opnieuw in het puur wereldbeschouwelijke terechtgekomen. Voor mij in deze tijd niet zo'n erg belangrijk vraagstuk. We zijn er bovendien al eeuwen mee bezig. Maar goed, ds. Snijder krijgt zijn antwoord maar dat wordt dan in augustus in verband met vakanties e.d. Misschien wil ds. Snijder van de gelegenheid gebruik maken om nu eens een onomwonden antwoord op mijn vraag te geven. We bieden dit artikel van ds. Snijder alvast ter overweging aan. (Red.)

doel dit, wat is de bron van het verschil tussen mensen, die met dezelfde zaken in relatie staan?

Als het vastzit op het verschil tussen al die subjecten, menselijke vrijheden, is dat dan een 'feit' waar we blij mee moeten zijn? Maar is dat 'realistisch'? Waarom dan toch die voortdurende diepernstige onrust en waarom dan heel de geschiedenis door 'waarde-oordelen' over allerlei opvattingen? Opvattingen, die op het standpunt van de heer Lips, *allemaal* hun *volste recht* hebben. Of hebben ze misschien niet allemaal evenveel recht, en wie maakt dat uit?

Voor deze laatste vraag vind ik aanleiding in het artikel van Lips. Inzake de noodzaak van de krijgsmacht zegt hij:

'Is het dan zo dat uit christelijke en humanistische gezichtspunt de krijgsmacht noodzakelijk is. Ik meen dat daar *onverbloemd* en *duidelijk* 'neen' op geantwoord moet worden. Het is *onzin* om te beweren dat men vanuit christelijke of humanistische *beginselen* een betoog kan houden waardoor *onweersprekelijk* de noodzaak van het bestaan van een krijgsmacht blijkt. Natuurlijk zijn er wel christenen en humanisten die dat doen, maar die voeren *ten onrechte* de *pretentie* dat zij de enige en ware beheerders van het echte christendom en echte humanisme zijn.' (de 'aksenten' zijn van mij i.s.)

Dit kan niet anders dan het strikt persoonlijke standpunt van de heer Lips zijn, gezien zijn eerder genoemde opvatting. Maar ontkomt hij zelf in dit citaat aan de claim op *meer* dan persoonlijke overtuiging? Hoe kan hij ooit zeggen dat iets gezegd 'moet' worden, dat iets 'onzin' is of 'ten onrechte'? Hij kan hoogstens zeggen: *ik zeg* nee, voor *mij* heeft het geen zin enz. Kennelijk hebben voor de heer Lips de hier bestreden geestelijk verzorgers niet even veel recht voor hun opvatting als zij, die het tegendeel menen. Ik voel hier een duidelijke onverbloemde tegenstrijdigheid met zijn uitgangspunt en ik vraag Lips naar zijn 'beginsel' waaraan hij het recht ontleent te stellen dat er 'neen *moet* geantwoord worden.'

Een andere vraag: wat houden christelijke of humanistische *beginselen* in? Ten aanzien van de noodzaak van een krijgsmacht valt er niets uit af te leiden, aldus de heer Lips, maar wat dan wel, geven ze op andere punten wel 'zekerheden', of laten ze alles open? M.i. doet de heer Lips de geestelijk verzorgers die hij in het gegeven citaat 'kraakt' onrecht, want zij voeren geen pretentie dat zij de ware beheerders zijn, maar beroepen zich juist op christelijke of humanistische beginselen. Het punt in geding is *of* die beginselen meer dan één standpunt mogelijk maken, Lips gaat daar met een zekere vanzelfsprekendheid van uit, maar daar gaat het nu juist om. Als het namelijk geen 'onzin' zou zijn om te beweren dat men vanuit zulke beginse-

len een betoog kan houden waardoor onweersprekelijk de noodzaak van het bestaan van een krijgsmacht blijkt, dan vervalt zijn verwijt. En dat het onzin is poneert Lips, maar met welk recht?

Ik zit met nog een vraag n.a.v. dit citaat: Wat betekent 'onweersprekelijk'? Zijn er volgens de heer Lips onweersprekelijke betogen, waar ik in mijn persoonlijke vrijheid dan toch voor moet buigen?

Hebben we elkaar verstaan?

Ik meen tot nu toe vragenderwijs het betoog van Lips in zijn essentie recht te hebben gedaan. Wel vind ik het jammer dat hij het begin van mijn artikel in Aksent zo weinig in zijn kritiek heeft betrokken. Want het dilemma is niet: heeft A's standpunt meer gezag dan dat van B. M.a.w. mag een geestelijk verzorger, of welk mens dan ook, *zijn* standpunt opdringen, 'verkondigen.' Zo gesteld kan ik mij de verontwaardiging van Lips over een dergelijke pretentie heel goed voorstellen en zijn kritiek billijken.

Waar schuilt het misverstand?

Volgens mij hierin dat Lips zijn eigen uitgangsstelling — elke opvatting is strikt persoonlijk, nooit gezaghebbend voor anderen, tenzij die ander dat in vrijheid voor zichzelf verkiest — *algemeen-geldig* maakt. In deze zin dat elke verdedigde opvatting *per se* niet meer kan zijn dan de opvatting van meneer A of B enz. Zo gesteld krijgt hij nooit echt contact met een christen, want deze wil niet beweren: *mijn* christelijke opvatting heeft meer gezag dan een andere overtuiging. Hij behoort — en welke christen zal beweren dat hij deze norm nooit schendt? — te zeggen: ik heb een gezaghebbend Woord gehoord, dat zich richt tot alle mensen. Mijn spreken is slechts *verwijzend* naar het gezag dat boven ons allemaal uitgaat, ons aanspreekt, ons oproept. Lips neemt christenen in alle standen kwalijk dat ze 'boodschappen' verkondigen, zich missionair opstellen, maar dat is geen pretentie van christenen, de grond voor die opstelling ligt niet in *hen*, maar in de Boodschap zelf. Als boodschappenjongens staan we onder het gezag van een ander, overigens in alle gebrekkelijkheid. En ik heb Lips gevraagd: waarheen verwijst u, wilt u niet (ongewild) terecht komen bij het volstrekte subjectivisme, waarin alle zinvolle mogelijkheid tot een appèl op mensen onmogelijk is, met recht onzinig moet heten. Ik heb niet alleen gevraagd, maar ook beweerd op grond van zijn woorden dat ook hij verwijst naar een instantie die boven het strikt individuele uitgaat, b.v. wanneer hij spreekt over 'Kritisch door-denken'.

Het is naar mijn stellige overtuiging een chronisch misverstand te stellen: de ene geestelijk verzorger heeft een boodschap, en de andere niet (in casu de humanistische). We hebben allemaal een bood-

schap, maar die verschilt inhoudelijk. En daarover moeten we doorpraten.

Wanneer je, zoals de heer Lips, geen gezag buiten de mens erkent, dan is het aanspreken van de ander in *kritische zin*, eigenlijk al een grensoverschrijding. In het woord 'kritisch' zit dan al een aantasting van zijn autonome vrijheid. Dat is het probleem dat m.i. opduikt binnen de opvatting van de heer Lips. En ik meen zelfs dat hij in zijn artikel innerlijk tegenstrijdig is.

Erken je wel een gezag buiten de mens, en een christen komt daar toch eerlijk voor uit, dan ligt het vraagstuk anders. Die erkenning is persoonlijk, authentiek, maar de *grond* ligt echter niet in de mens zelf. Ik weet me werkelijk aangesproken.

Volle waarheid

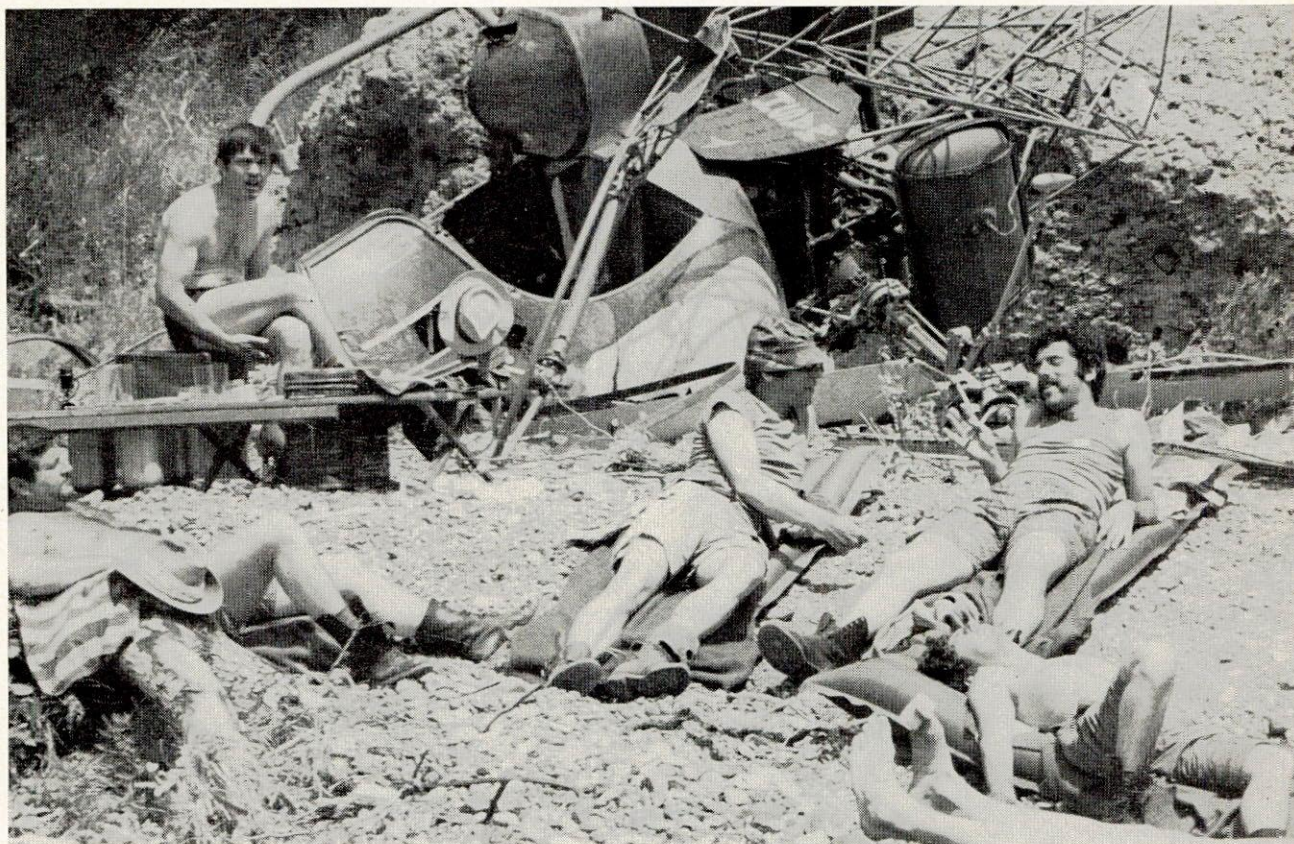
We zouden verder kunnen doorpraten over het effect van Gods Woord op onze meningsvorming, op ons zoeken van 'de volle waarheid' aangaande het menselijk bestaan. Blijkens vele publicaties is de heer Lips geen vreemdeling in Jeruzalem en is het wat hem betreft overbodig te zeggen dat Gods Woord niet 'functioneert' als een axioma waaruit onweersprekelijk stellingen kunnen worden afgeleid met betrekking tot concrete vraagstukken. Het 'werkt' anders. In ieder geval veel gecompliceerder, wat ik poogde aan te geven t.a.v. de noodzaak van een krijgsmacht door te wijzen op de vele factoren die een rol spelen. Een christelijke bezinning op mens, staat, recht, bedreiging van het recht. Het Evangelie geeft nergens definities, maar geeft richting aan ons concrete onderzoeken van de werkelijkheid. De enig juiste richting. En dit 'juist' is niet te bewijzen, maar toch zekerheid, geloofszekerheid, slechts te 'ervaren'. Mag ik dat als 'boodschappenjongen' zeggen, om anderen te helpen?

Zeker, in dat onderzoeken van de werkelijkheid, waartoe ook de staat en de krijgsmacht behoren, ontmoeten we een grote verscheidenheid, ook onder christenen. Vandaar dat ik schreef: 'Als ik me loyaal tegenover het leger verklaar dan betekent dat dat ik op grond van christelijke bezinning op...' Medechristenen, die er vandaag anders over denken mag ik wel vragen hun visie te funderen op ons 'beginsel' Christus' Woord: 'verwijzend, in die richting achtte ieder de ander uitnemender dan zichzelf. In die richting ligt ook het perspectief van meer eensgezindheid.

Ik hoop niet al te onbescheiden gebruik te hebben gemaakt van het aanbod, wat mij betreft is dit zeker geen 'slotwoord.'

J. SNIJDER

M.A.S.H.- een must

FILM

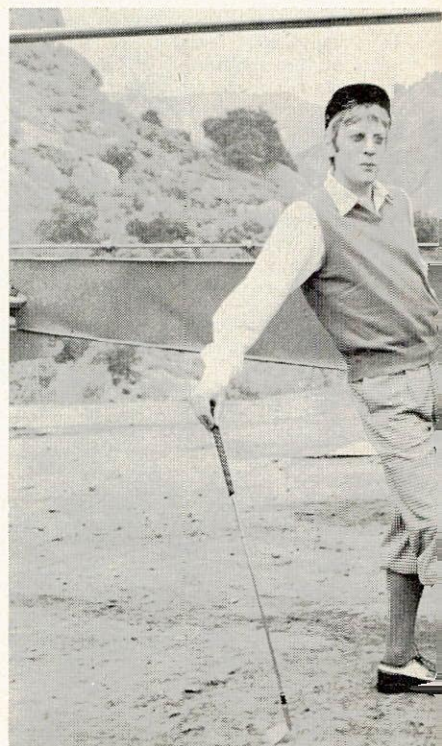
Voor het eerst sinds het jaar 1957 (Friendly Persuasion) heeft een Amerikaanse film weer een belangrijke filmprijs gekregen. In Cannes, waar in de eerste weken van mei het 23ste internationale filmfestival werd gehouden, werd aan de Amerikaanse regisseur Robert Altman voor zijn MASH de Gouden Palm uitgereikt. De jury, uiteraard beïnvloed door de internationale filmkritiek, producers, filmverhuurders en wat dies meer zij, heeft daartoe unaniem besloten (de jury bestond uit Kirk Douglas, Karl Reisz en de ambassadeur van Guatemala in Parijs, Asturias). MASH (vrij vertaald betekent deze Amerikaanse legeruitdrukking 'verplaatsbaar legerziekenhuis') is een satire op het Amerikaanse leger in oorlogstijd, en met name dan de oorlog die zich afspeelde en nog afspeelt in Azië.

Absurditeiten

De film is gemaakt naar het boek van Richard Hooker, een chirurg die de oorlog in Korea meemaakte; hij beschrijft

de absurditeiten achter de linies, voornamelijk ook de lachwekkende toestanden die gebeuren in een veldhospitaal. Aan de hand van dit boek maakte schrijver Richard Lardner jr. (54) twee jaar geleden een briljant scenario. Tijdens de voorvertoning bleek alras dat een film wel degelijk een goedlopend scenario moet hebben, want Lardner heeft een optimaal gebruik weten te maken van alle foefjes en mogelijkheden die auteur Hooker hem voorhield.

Scenarioschrijver Lardner: 'De meeste moeite heb ik gehad met de talrijke operatiescènes. Die moesten bloederig en hard overkomen en toch in het kader van de vermakelijke komedie passen. Ik heb daarvoor veel operatiefoto's gezien en met chirurgen gepraat. Voor mij ligt het zwaarste accent in de film op deze operatiescènes, omdat zij de grootste waanzin en absurditeit van de oorlog vertegenwoordigen. De aalmoezenier en de veldprediker en de chirurgen in het veldhospitaal aan het front, waar aan de lopende band getracht wordt uit elkaar gescheurde soldaten weer op te lappen, terwijl een paar kilometer verder steeds weer nieuw materiaal voor hen wordt gecreëerd. Natuurlijk, een aantal dingen heb ik overdreven, extra dik aangezet, omdat het een komedie is, omdat je met subtiliteiten over de oorlog niet ver komt

en ik vooral wilde dat het sterk overkwam. Over het algemeen is het allemaal toch wel pittig realistisch gebleven.' (Lardner in een interview van Ben Dull in Het Parool).

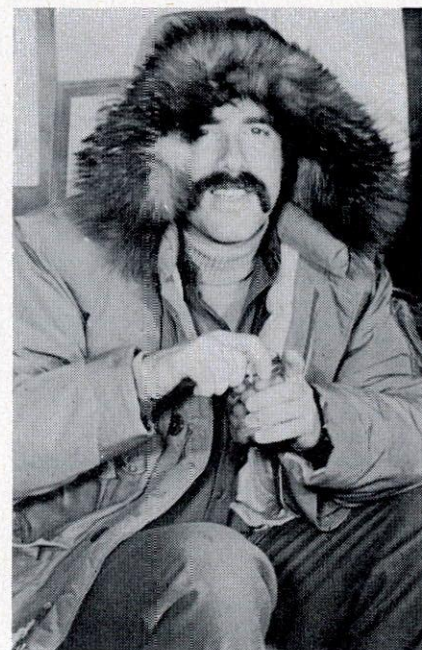
Plots en gags

En regisseur Robert Altman heeft dankbaar alle opgeschreven plots en gags dankbaar aangegrepen om een gaaf werkstuk te maken. (Zo blijkt alweer dat een regisseur niet alleen een film máákt, hij valt en staat met een sympathiek scenario). Aan MASH werken volkomen onbekende acteurs en actrices mee, gelukkig maar, want bekende gezichten zijn er te over op het witte doek. Echter, door deze film zullen Don Sutherland, Elliott Gould, Tom Skerritt, Sally Kellerman en nog een paar wel voldoende bekendheid krijgen.

Altman hield zich aan de afspraak met schrijver Lardner over de plaatsbepaling van de film. Voor wie het boek gelezen heeft blijkt duidelijk dat het verhaal (eigenlijk anecdotes, die tot een geheel zijn gecomponeerd) in Korea speelt, Lardner en ook Altman hebben er een voldoende hint aan gegeven wat betreft de situatie aan het Vietnamese c.q. Cambodjaanse front. Doch minder scherp en pijnlijk, want zoals Lardner verklaart: ... 'wij waren het er over eens dat ik

het toneel niet naar het actuelere Vietnam zou verplaatsen, omdat de oorlog daar nog volop bezig is en een komedie daarover voor de ouders en vrouwen van die soldaten misschien niet zo aardig zou zijn ...'

Afgezien van het verplaatsen van de scènes naar dit oorlogstoneel, is MASH een formidabele lachfilm geworden. Een aaneenschakeling van dulle situaties, die steeds groter vormen aannemen, deed mij schuddebuiken van de lach. De inhoud is tamelijk verward om — ook beknoot — na te vertellen, maar het komt hierop neer dat drie jonge dienstplichtige chirurgen, elk gespecialiseerd op zijn eigen terrein, de oorlog in worden ge-

stuurd. Bijgestaan door een rits mee- en bijlopers en de nodige charmante verpleegsters, worstelen zij zich door alle perikelen.

Bloederig

De operatiescènes zijn inderdaad bloederig genoeg, maar dat bloed blijkt na meer dan oppervlakkig kijken, stromen tomaten-ketchup, er worden pijnlijk nauwkeurig houten benen doorgezaagd, ribben korter gemaakt, schedels gelicht. Maar ook wordt er een stevig potje gevrijd, alles krijgt gelukkig niet de tijd om serieus te zijn. De preutse verpleegsterkapitein wordt bekwaam gevloerd in het bijzijn van de voltallige medische staf; de kolonel-chirurg blijft in bed met zijn liefje, ook al is iedereen in paniek; de homofiele tandarts blijkt na een wilde bed-nacht zo 'gezond' als een hetero, enfin dolkomische situaties genoeg. Een oorlogsfilm met een bijzonder tintje.

PETER MOREE

Het authentieke niets

In haar voorlaatste bundel – Onvoorzien – eindigt de dichteres Hanny Michaelis met een gedicht dat gaat over iemand die sprekend op haar lijkt, op kantoor zit, brieven schrijft, boodschappen doet en met mensen omgaat. Wie de betreffende persoon is, zegt Hanny Michaelis niet. Wat geen slordigheid is, maar een functioneel weglaten. En wel, omdat, zoals uit de navolgende regels blijkt, ook een naam, bijvoorbeeld (!) die van de dichteres zelf, het verleden niet meer ongedaan zal kunnen maken: (...) *'en gaat / met mensen om precies als ik / voordat ik steken bleef / in het verleden, ongeveer / op het punt waar je ogen / me streng en somber binnendrongen / als mensen die met dodelijke / trefzekerheid iets in me raakten. / Panische seconde gestold / tot barre eeuwigheid (...)*

Wat was is en zal zijn. Wat voor Onvoorzien inhoudt: Het moment oproepen waarop 'het' voor de eerste (?) maal zichtbaar en voelbaar werd. Het moment ook dat verwacht had kunnen worden, maar desondanks niet voorzien werd. Waarom en waardoor niet? Wat was er te weinig, wat teveel? Een expliciet antwoord geeft de dichteres niet. Het is haar onmogelijk. Het verleden herbelevend, doet daarvoor begrippen als eenzaamheid en menselijk tekort te duidelijk een wezenlijke realiteit zijn. Tenslotte legt Hanny Michaelis zich erbij neer. Er moet immers, ondanks alles en die iemand, verder geleefd worden. Hoe onaanvaardbaar dit soms ook moge zijn, zoals uit dit gedicht bijna concreet blijkt:

*Waar jij nu bent
is het warmer dan hier
en een uur later. Soms
is het of ik je zie lopen
aan een strand dat ik niet ken.
Misschien liefkozen je gedachten
me zoals vroeger je lichaam.
Waarschijnlijk niet: bij jou
is het een uur later
dan bij mij.*

Een ervaring rijker, een bundel wijzer, is het nauwelijks te verwonderen dat Hanny Michaelis haar recente bundel -De Rots van Gibraltar- besluit met:

*Een lichaam vertrouwd
van vele vorige nachten
dat naakt en ontspannen
in zijn slaap het mijne zoekt
Een hand liefkoost vluchtig
mijn heup. Ik voel me
wonderbaarlijk bevoorrecht
en angstwekkend kwetsbaar.*

Hoewel de slotregels uit dit gedicht een andere Hanny Michaelis laten zien, lijkt het mij onjuist om van een existentiële verandering te spreken. Haar visie in-De

Rots van Gibraltar- kan men hoogstens iets minder somber noemen. En, afgaande op de onderwerpen in deze bundel: Haar aandacht is iets meer naar buiten gericht, zonder dat dat overigens betekent dat haar werk nu direkt onder de diskutabele noemer -geëngageerd- valt. Evenmin behoort Hanny Michaelis plotseling tot de Zestigers, wier ideaal het is om de werkelijkheid-sec aan te reiken, waarbij o.m. het vermijden van persoonlijke gevoelens fundamenteel is. De poëzie van Hanny Michaelis dan maar trachten onder te brengen bij de Zeven-tigers, die zich de Nieuwe Romantici noemen of vinden en o.m. het happy-end voorstaan, is, men leze het laatst geciteerde gedicht nog een keer, ook al niet mogelijk.

Tot welke groep of beweging Hanny Michaelis wel behoort?

Antwoord: Haar poëzie lezen, vergeten dat poëzie pas poëzie is wanneer zij in een bepaald vakje kan worden gestopt, en hopelijk, constateren dat de gedichten van Hanny Michaelis vrijwel altijd zo'n authenticiteit bezitten dat elk ont-komen uitgesloten is. Veroorzaakt door dat haar werk, hoe ouderwets dit ook moge klinken, **ontroert**. Hoe hevig en waardoor nu precies kan men alleen zelf ervaren.

Ook nog wanneer men de volgende

woorden van Hanny Michaelis (Nieuwe Linie 4 april 1970) letterlijk neemt: 'Ik heb een hekel aan het theatrale, de retoriek. Ik heb de neiging met mijn gedichten de mensen iets aan te reiken dat ze zelf moeten invullen, zelf moeten af-maken, ik dwing mijn lezers niet in een bepaalde richting. De lezer moet zelf maar schudden aan het gedicht, zoals ik vroeger aan het glazen doosje, met het glazen dekseltje erop, waarin twee speel-goed muisjes zaten of bolletjes, die je dan tegelijkertijd in twee gaatjes, in de bodem van het doosje, moest zien te toveren. Een heidens karwei, na een lange tijd lukte het, dan was ik blij, dan rolden ze weer weg. Bij mijn gedichten heb ik – na er lang mee bezig te zijn geweest – ook vaak het gevoel: er staat eigenlijk NIETS, helemaal niets.' Tenslotte uit -De Rots van Gibraltar-:

*Ieder op eigen kracht
hals over kop terug
naar de eigen gevangenis
om de eigen wonden te likken.
Struikelend over het puin
van de grote hersenschimmen
zoeken we steun bij de kleine:
als ik een kopje koffie
gedronken heb voel ik me
misschien beter.*

DICK ZAAL

Pele kan nog jaren mee

Het wonderkind van Brazilië heeft zijn naam in Mexico weer alle eer aangedaan. Pele, de afkorting voor een haast niet uit te spreken naam is er in Mexico in geslaagd om het toernooi om de wereldbeker ongeschonden door te komen. Ditmaal viel Pele niet onder het grove geweld van zijn tegenstanders. In Londen en Chili waar de twee vorige finales om de wereldbeker werden gespeeld (1966 en 1962) haalde Pele de finish niet. Gekwetst verliet hij in de eerste wedstrijden het veld.

Trouwens Brazilië haalde de streep ook niet. Het was alsof het verlies van Pele als een verlamming doorwerkte op de rest van de ploeg. Brazilië de toenmalige regerende voetbalkampioen, vertrok ontluisterd naar huis. In Londen zongen de Engelsen uit volle borst het 'God save the Queen' en eerden zij hun grote voetballeider Sir Alf Ramsey.

Hoe anders liep het af in Mexico. Want daar op de hoogvlakten van het grote land waar de sombreros nog in zwang zijn verloor Engeland zijn titel en kwam Brazilië als eerste in het bezit van de Coupe Jules Rimet. De drie keer dat Brazilië de wereldbeker won waren voldoende om dit begeerde kleinood voor altijd in Zuid-Amerika te houden. De FIFA is op kosten gejaagd.

Brazilië is de ware wereldkampioen. Er is al veel over geredetwist en geschreven, de grootmeesters uit Zuid-Amerika verdienen de hoogste voetbaleer. Brazilië heeft zijn wereldtitel niet behaald met een uitgebalanceerd elftal. Want vooral het sluitstuk van de ploeg, de defensie, vertoonde dermate veel zwakke plekken dat de voetbalgeleerden het vooraf nog niet wisten.

'Tegenwoordig,' zo sprak men, 'kan een ploeg of landenteam geen grote prestaties meer leveren als de defensie ram-melt. De verdediging is de basis; dan pas kan men verder denken.'

Brazilië heeft gedurende het gehele toernooi, maar vooral in de finale tegen Italië duidelijk gemaakt dat deze stelling alweer verouderd is. De aanval van de Brazilianen, met Jairzinho, Rivelino, Tostao en niet te vergeten Pele had zoveel in zijn mars dat zelfs de ijzeren Italiaanse ring niet bestand was tegen zoveel raffinement. De Italianen zijn de allerbeste verdedigers van de wereld. Dit speltype, dat hangen in het eigen strafschopgebied is de Italiaanse profs jarenlang bijgebracht. En goed want Engelse maar ook Nederlandse clubs, denk maar aan Ajax tegen AC Milan, waren niet in staat om zelfs een geringe achterstand goed te maken.

Italië heeft die krachttoer niet in Mexico kunnen verrichten. Het beruchte 'cattaccio-systeem' faalde tegen de souplesse van de Brazilianen.

En wie kan er onderuit; een groot deel van het Braziliaanse succes moet worden afgeschoven op de prestatie van Pele.

Zijn spelinzicht, zijn snelle manier van een situatie overzien en daarna handelen, bepaalde meestal het spel van de Brazilianen. De meeste aanvallen liepen over Pele en mocht de huidige nestor van het Braziliaanse voetbal eens minder schitteren dan waren er zoveel anderen die zijn dominerende rol konden overnemen dat Brazilië nimmer in gevaar kwam. Brazilië en zeker de nieuwe trainer Zagallo die zijn eerste optreden als coach meteen met een wereldbeker bekroond zag, ziet niets liever dan dat Pele ook in 1974 wanneer de finales van de WK in West-Duitsland worden gespeeld van de partij is. 'Zijn conditie is nog zo goed,' zei Zagallo, 'dat hij fysiek daartoe in staat is. Alleen weten we niet of hij zelf nog wil.'

Inderdaad, Pele kan nog jaren mee. Maar dan niet als vooruitgeschoven post, niet als de man die de doelpunten moet fabriceren. Nee, Pele kan voor Brazilië nog van grote waarde zijn als hij achter die pionnen gaat spelen. Op het middenveld ligt dan een werkterrein. Daar

waar de verschrikkelijke mandekking niet zo zwaar is kan de frêle meester zich uitleven.

Mexico is voor de voetbalsport van on-schatbare waarde geweest. En dan denken we niet alleen aan de enerverende wedstrijden die de TV naar Europa overbracht; nee ook het feit dat geen enkele speler wegens wangedrag van het veld is gestuurd. In 32 wedstrijden is dat niet gebeurd. Een werkelijk unieke situatie. Want als we even terugdenken aan Chili en min of meer ook aan Londen dan zien we een beeld voor ogen van ruziënde spelers onderling en met de scheidsrechter.

Mexico 1970; een daverend slot van de wereldkampioenschappen waarin Nederland zoals bekend in de voorronden werd uitgeschakeld door Bulgarije. Heel simpel is het, nu Bulgarije er in zijn poule niets van terecht bracht te stellen dat Nederland evenmin iets gepresteerd zou hebben. Nog steeds geloof ik dat het Oranjeteam dit jaar een prachtige kans gemist heeft om niet alleen Europa maar ook de hele voetbalwereld te laten zien tot wat men in Nederland in staat is. De KNVB heeft stellig zijn les geleerd. Over vier jaar moet Oranje er bij zijn.

WIM JESSE

SPORT

School in Tunesië

In mijn vorig verhaal over Tunesië heb ik even dat schooltje genoemd in Sidi Bou Ali. Vlakbij het kamp waar 'de jongens met de gouden handjes' woonden, zo noemde hun commandant, de majoor Schokker, hen, lag een lagere school. Op een stille zondag hebben de Nederlandse soldaten dat schoolplein geëgaliseerd, en daarover was dat schoolhoofd zo verrukt, weet u nog wel, lezer? Dat schooltje bestond uit twee haaks op elkaar geplaatste gebouwen, met een poort en een klein gebouwtje, van wit gepleisterde muren. Aan de straatkant zaten er gewone schoolramen in, die wijd open stonden, ook al was het februari, en aan de kant van de speelplaats lagen er galerijen langs met grote bogen.

Nu weet u intussen al wel dat ik uit het onderwijs afkomstig ben en ook bij mij kroop het bloed waar het niet gaan kon. Dat betekende in dit geval dat ik razend nieuwsgierig was naar het reilen en zeilen van dit schooltje. U begrijpt dus dat ik op een stille morgen, gewapend met fototoestel en tekenmateriaal in de richting van de speelplaats zwierf, in de hoop wat meer te zien en te horen van de gang van zaken.

Toen ik op het schoolplein aankwam, via een achterpoortje, zag ik dat het nog wel wat Frans zou zijn, want op het pleintje stond zo'n toiletgebouw met halve deurtjes en sta-w.c.'s zoals in elke Franse school aanwezig is. Maar er werd gewerkt in de school, dus ben ik rustig in een hoekje op de grond gaan zitten om een schetsje te maken van de gebouwen. Daar zat ik dan, in Afrika, op een schoolpleintje, en afgezien van de zon en de warmte, zou ik mij bij een Nederlands dorpsschooltje kunnen wanen. Dezelfde sfeer stond rondom mij heen, die ik zo goed gekend heb. Uit de ramen klonken hier en daar in koor opgedreunde zinnepjes, die precies leken op het tafels-opzeggen. Wat er opgedreund werd kon ik niet verstaan, maar dat zou ik ook niet gekund hebben als ik in Nederland was geweest, want klassikaal tafels-opzeggen of jaartallen of rijtjes aardrijkskundenamen, is ook alleen voor insiders te begrijpen. Plotseling schiet de stem van een onderwijzer uit en zo te horen krijgt een kind ongenadig ervan langs. Zeker zijn les niet geleerd, of zijn boek vergeten. Overal ter wereld zijn dat schoolse halsjes-misdaadjes.

Sfeer veranderd

Dan komt een meneer uit een bijgebouwtje en klapt een paar maal nadrukkelijk in zijn handen. Als bij toverslag is de sfeer veranderd. Wie zelf in een school gewerkt heeft, weet wat ik bedoel. De bel voor de pauze klinkt en ineens is alles anders. Er ontstaat geroezemoes, stoelen worden verschoven, hier en daar gaat een deur open. Daar komen ze de klassen uit, de speelplaats op, en in een oogwenk staan er rijen voor de w.c.'tjes,

rijen van jongetjes en meisjes, waarin gehuppeld wordt en geduwd en waarin kinderen met benauwde snoetjes de hoge nood staan op te houden. 'Kun je nou niet even wachten, het is zo speelkwartier', heeft de juf natuurlijk gezegd, in het Tunesisch, maar evengoed zit zo'n kind daar dan mee.

En daar hebben ze mij ontdekt. Een grote groep kinderen komt op mij afgezwermd als een troep mussen op een korst brood. Op een afstandje blijven ze staan en kijken mij aan: 'Een vreemde, witte man, in een groen pak, die op de grond zit en tekent'. De brutaalste jongens komen kijken en dan staat al vlug de hele school om mij heen. Een paar Franse woorden vallen over en weer, maar dan komt daar de onderwijzer, die de wacht heeft op de speelplaats, en die verondersteld wordt toezicht te houden, kijken wat er aan de hand is.

Hij ziet me midden in de groep zitten, komt op mij af en in voortreffelijk, hoewel niet accentloos Frans, stelt hij zich voor en nodigt mij uit bij Monsieur le Directeur te komen. Aangezien hij daarmee mijn verlangen vervult, hoef ik niet te aarzelen, maar wandel met hem mee, en hoop in stilte op een directeur die een beetje toeschietelijk is. Ik heb het wel getroffen! Monsieur Ben Hassan Hédi blijkt hij te heten en hij is een bijzonder aardig mens. Als we eenmaal van elkaar ontdekt hebben dat opvoeding en onderwijs ons beider grote belangstelling hebben, ontstaat er een gesprek waar zich steeds meer collega's mee gaan bemoeien, en na een poosje zitten we op en over het bureau van de directeur heftig te discussiëren over de problemen van onderwijsvernieuwing, de directe methode bij het onderricht in vreemde talen, enz. enz.

Ik word meegetroond naar de klaslokalen, moet zien hoe ze in de eerste klas al Frans gaan leren; ook lezen en schrijven! Dat laatste moet toch geweldig moeilijk zijn, want het Arabisch schrift gaat van rechts naar links en bestaat voor ons uit onherkenbare haaltjes, met stippen erboven en eronder. Die arme kinderen moeten ons schrift leren in de eerste klas van de lagere school, begrijpen dat er klinkers en medeklinkers zijn, en daarboven ook nog eigen Arabisch! In één klas zitten soms wel wat veel kinderen, maar dat verbaast mij als Nederlander niet, want in dat opzicht zijn wij ook nog een onderontwikkeld gebied. Wij weten allemaal heel goed, dat voor verantwoord onderwijs vijftien leerlingen het mooiste aantal per klas zou zijn, maar ja, dat is toch wel erg duur en zoveel geld is ons onze jeugd nou ook weer niet waard. (Dit moest ik even zeggen in de hoop dat u zich eraan stoot. Geeft u onze minister nu niet de schuld, het is onze schuld, wij hebben gewoon niet genoeg geld voor onderwijs over.) Na een soort rondleiding door de school, die armoedig is toegerust, geen

vloerbedekking, twee-persoons banken, verveloos meubilair, kale ramen, een zwartgeverfd stuk muur in plaats van schoolbord, gaan we terug naar de werkkamer van Monsieur le Directeur. Ook zijn vrouw is er inmiddels bijgekomen met hun dochtertje. Mevrouw is ook onderwijzeres aan dezelfde school, ondanks haar twee kinderen. Hoe ze dat organiseert weet ik niet. Het zoontje is nog een baby en die heb ik niet gezien, het dochtertje is een soort engeltje met donkerbruine ogen, en allemaal krulletjes in het haar, een plaatje om zo mee te nemen.

Ze praatte alleen Tunesisch, dus veel meer dan tegen elkaar lachen konden wij tot mijn spijt niet. Als ik overigens de salarissen vergelijk met de onze wordt het mij duidelijk, dat man en vrouw beiden voor de klas staan. De jonge onderwijzers zijn niet getrouwd omdat ze nog te weinig verdienen. Eén van hen vertelde me, dat hij ook de studie van zijn zeven broertjes en zusjes moest betalen, dus trouwen zou er wel nooit bij zijn. Het was zeker niet de minst enthousiaste voor zijn vak en van hem had ik sterk de indruk dat hij zich ook als mens wegcijferde voor de nieuwe generatie. Hij was een jongeman zoals ik er nog niet vaak heb ontmoet, zo een die vast geloofde nog te zullen meemaken hoe zijn land tot de leidende naties van Afrika zou behoren en die een speciale blik in de ogen had, waarmee hij feilloos meende profiteurs te kunnen onderscheiden van echte werkers.

Nadat het gesprek wat algemener was geworden, kreeg ik de moed om vragen te stellen naar aanleiding van dingen die ik rondom mij heen zag staan. Zo stond er een soort zure-haringpot, gevuld met slangen en schorpioenen. Op mijn vraag naar de onderwijskundige betekenis van zo'n pot ratjetoe, legde Monsieur le Directeur me uit dat de bedoeling geheel anders was. Het kwam een enkel keer voor dat een van zijn kinderen gebeten of gestoken werd door zo'n griezel, ook al omdat velen op blote voeten liepen. Monsieur le Directeur sneed dan persoonlijk het wondje open met een scheermesje, liet het flink bloeden en dan ging er een watje op, gedrenkt in de soep uit die pot. 'Vergif moet je met vergif bestrijden.'

Hoewel er nogal wat gifslagen en schorpioenen voorkwamen in deze streek en dus ook nogal eens slachtoffertjes van beten en steken, kwamen ernstige vergiftigingsgevallen dank zij of ondanks die prop watten niet voor. Ik kan hierover geen oordeel uitspreken, maar ik was wel verbaasd. Het is begrijpelijk dat de boeren uit de omgeving geweldig bang waren voor dit soort dieren en met stenen, stokken en messen alles onmiddellijk doodsloegen om dan pas te kijken of het dier gevaarlijk zou zijn geweest. Vlakbij de verbindingsauto lagen dan ook twee doodgeslagen slangen, waarvan ik niet

Actietje van een swerver

weet of ze gevaarlijk waren, maar die, volgens de toeschouwers bij de moord groot ontzag inboezenden bij de moordenaars.

Met kroontjespen

Op deze school schreef iedereen nog met kroontjespen. Ik was daarover wel wat verbaasd omdat balpennen bij ons al bijna geen verzet meer ontmoeten. Monsieur le Directeur legde me uit dat voor de ontwikkeling van het handschrift een kroontjespen veel beter was en dat dik en dun voor het Arabisch schrift essentieel waren. Of dat zo is weet ik niet, maar ik heb dergelijke betogen zelf ook gehouden, terwijl ik dit stukje nu schrijf met zo'n gesmade handschriftverknocier. Overigens is het een wonderlijk gezicht, schriften die achterstevoren opengaan met een etiket op de rug.

Voor deze school wilde ik toen al graag wat doen, maar ja, wat zou ik kunnen? Wij hebben elkaars adressen genoteerd en beloofd elkaar te zullen schrijven, terwijl ik van mijn kant daaraan toevoegde dat ik de leerlingen van de Paedagogische Academie van de plaats waar ik woon en die voor een deel nog les van mij krijgen zou interesseren voor een nadere kennismaking. Tot mijn niet geringe vreugde ik mij dat gelukt. Daaraan is natuurlijk niet vreemd, dat sommige leerlingen voor hun examen Tunesië als

speciaal bestudeerd land gekozen hadden en van mij bijzonderheden hoopten te verkrijgen. Zo maakten de leerlingen een lijst met vragen, waarop het boek geen antwoord gaf. Eén zo'n vraag luidde: Kweekt men hennep in Tunesië? Laten we hopen dat het een academische belangstelling is, die hen deze vraag heeft ingegeven. Het antwoord luidde natuurlijk, dat de verbouw van hennep streng verboden is, en dat niemand de verdovende middelen gebruikt die van deze plant afkomstig zijn. Of ik dit antwoord geheel moet geloven weet ik niet.

Rijke Nederlanders

Alle vragen werden in het Frans vertaald en de eerste brief werd verstuurd, niet zonder erbij te voegen dat wij rijke Nederlanders wel wat zouden willen doen om dit kleine dorpsschooltje te plezieren. Na een paar weken kwam het antwoord. Niet alleen waren alle aardrijkskundevragen zeer nauwkeurig beantwoord, maar ook kwam Monsieur le Directeur met het verzoek of wij zijn school niet een bandrecorder zouden kunnen geven. Hij noemde zelfs het merk erbij, Philips. Erg aardig. Hij stelde zich voor met die bandrecorder modern talenonderwijs te kunnen geven, maar dat was toch niet het belangrijkste. Hij zou het liefste bandjes maken en

uitwisselen met ons, zodat we meer van elkaar aan de weet zouden kunnen komen en een nauwer contact konden leggen. Op zichzelf vind ik dat een leuk idee en ik heb het verlangen om de wens van dat schooltje te vervullen. Met de leerlingen van die Paedagogische Academie alleen zouden we dat best klaar kunnen krijgen als we dat zouden willen, maar zouden onze militairen eigenlijk niet meedoen? Waarom zou elke soldaat niet één dubbeltje aan zijn raadsman geven? Dan krijgen we dat gemakkelijk voor elkaar, zo'n bandrecorder met alles erop en eraan. Zullen we dat nu eens doen? Zullen we samen een piepklein actietje voeren, eentje die een dubbeltje de man kost? En zullen we dan via de Tunesische ambassade Monsieur Ben Hassan Hédi een bandrecorder sturen? Zullen we samen dat schooltje eens blij maken?

Dus geen grote bedragen, geen geweldige acties, geen perscampagnes, maar gewoon één dubbeltje aan de raadsman geven, en dan zonder tam-tam één schooltje vol kinderen blij maken, en trots op hun Nederlandse vrienden. De afloop komt in EGO te staan, dat beloof ik, en als ze een bandje maken voor ons, kan dat met de raadslieden mee rond. Doen we het?

H. J. VAN SANDWIJK

Ad Dekkers en zijn kunst

KUNST

Over Ad Dekkers hebben talloze mensen schaterend gelachen. Hij maakte houtreliëfs en nauwelijks hing hij ze op, of de goegemeente haalde de zakdoeken te voorschijn om zich de tranen uit de ogen te wissen. Hij speelde met cirkels en vierkanten en visualiseerde de wetmatigheden van de wiskunde en iedereen proestte het uit. Dat heeft tot zo'n vier jaar geleden geduurd. Toen begonnen we eindelijk aan zijn stugge doorzetten en suggestieve manier van werken te wennen en zie: Dekkers behoort op het ogenblik tot de internationaal meest vermaarde moderne kunstenaars. Geen galeri houder, waar in Europa, zal het in zijn hoofd halen zijn werk te weigeren. Met honderden verdwijnen zijn polyester reliëfs en vlakken naar de huiswanden van de kunstminnaars.

Een vriendelijke man, Ad Dekkers, 32 jaar, woonachtig in Gorinchem. Eigenlijk zou hij liever niet geïnterviewd worden, want zijn werk moet je zien, vindt hij, en het uitleggen ervan kost hem zweetparels op het voorhoofd, zegt hij. En als je hem in zijn hart zou kijken, zei hij door de telefoon, zou hij het liefst zelf opschrijven, wat hij allemaal bedoelt. Verwacht werd slechts een eerste vraag onzerzijds.

Ziehier dus. Over Ad Dekkers' mathematisch systeem van werken is veel geschreven. Kan hij iets vertellen over waarden en ontwikkelingen onder dat zichtbare thema?

Ad Dekkers (wie het wil lezen, diene er even rustig voor te gaan zitten) schrijft: 'Ik ben nogal emotioneel. Als ik van daaruit zou gaan werken, dan wordt mijn werk, dat weet ik uit ondervinding, al gauw een overemotionele brij. ik zocht naar een meer geobjectiveerde methode, die ik denk gevonden te hebben in de constructivistische manier van werken. De meerwaarde hierin voor mij is, dat het constructivistische ideaal, zoals bij het Bauhaus, gelegen is in het sociale bewustzijn.

Het hielp mee tot een zuivering in de architectuur, de industriële vormgeving de typografie en de beeldende kunst. Misschien werkt het ook wel zuiverend op je denken, wat Mondriaan bij voorbeeld dacht.

Mijn werk... na een a-symmetrische periode in mijn werk (1959-63), intuïtieve benadering van het evenwicht, ben ik symmetrisch gaan werken (1963-1964), een zo groot mogelijke objectieve wetmatige benadering van het evenwicht. Wat ook weer problematisch werd, omdat symmetrie alleen als zodanig ervaren wordt op een plat vlak. Maar ik werkte in drie dimensies, dan verleent het licht symmetrisch karakter. Hierna vond ik als

de symmetrische vormopbouw een oplossing (een oplossing die waarschijnlijk ook weer tijdelijk zal blijken te zijn) de wetten, wetmatigheden die al aanwezig zijn in de vormwereld van de geometrie. Deze wetmatigheden staan los van mijn persoonlijke willekeur, voor zover dat mogelijk is.

Vóór deze ontwikkeling naar een wetmatige vormopbouw was mijn werk nog een variatie op de willekeurigheid, want het beruiste op een compositie, die in wezen een gesublimeerde willekeurigheid is. Nu weeg ik geen tegenstellingen (groot tegen klein of rood tegen wit) meer af, maar werk met al de aanwezige wetten. Bij voorbeeld met een vierkant heb je twee mogelijkheden. Je kan een ingeschreven als ook een omgeschreven cirkel trekken. Die cirkel kan je weer gaan onderverdelen in een aantal fasen van wording.

Dit alles was reeds in de wiskunde bekend. Wat mijns inziens nieuw eraan is, is de visuele uitdrukingskracht die deze wetmatigheid in mijn werk kunnen krijgen. Want het is nooit mijn bedoeling geweest om wiskundige vraagstukken te verduidelijken. Dan haal je namelijk twee onverenigbare elementen door elkaar: wiskunde en visuele research. Als uiterlijke verschijningsvorm lijkt het toevallig wat op elkaar, maar naar inhoud niets.

Het gaat mij om de visualiteit, om uit de chaos van mogelijkheden een helder en direct afleesbaar produkt te maken. Te onderzoeken hoe het licht zich gedraagt in een gleuf of op een rand of oppervlakte. Door gebruik te maken van losse elementen, die ik opstapel, fase voor fase, krijgen de begrenzingsvormen de functie van skelet, die met het wit dienen om de oppervlakten en het totaal

te scanderen. Hierdoor werkt het reliëf zowel lineair als plastisch.'

Ad Dekkers werkt dus met de oudste begrippen ter wereld, de lijn, het vierkant, die hij laat verschuiven en rouleren over het platte vlak tot een spanningsveld, dat wellicht wat koel en clean aandoet, maar dat bij de betere verstaander en beschouwer een bijzondere emotionaliteit achterlaat. Dat blijkt. We laten Dekkers nu de pen neerleggen en vertellen.

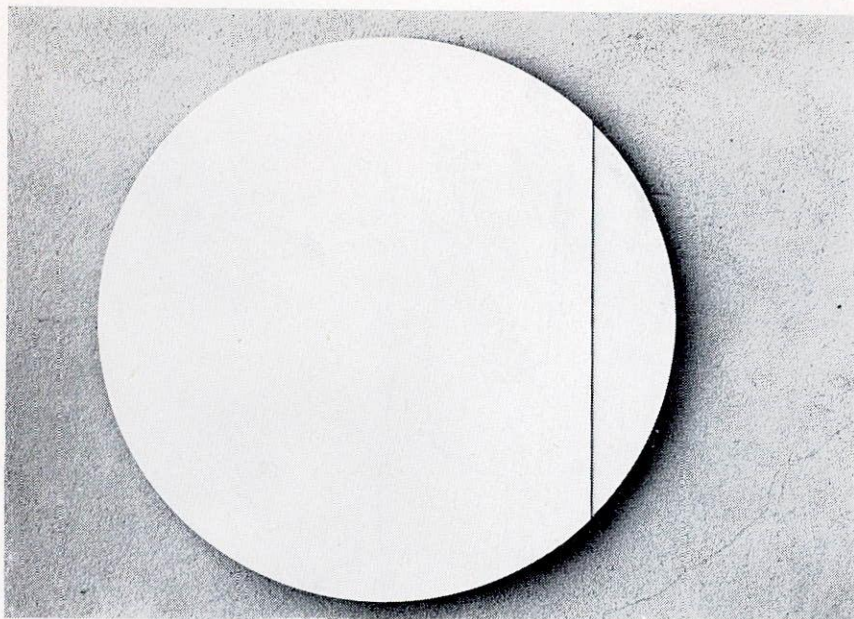
Uit snobisme

Hij zegt: 'Ik proef heel vaak relaties, als mensen naar mijn werk kijken. Natuurlijk, er kopen er veel uit snobisme, maar dat mogen ze van mij, want het is toch nodig dat je behoorlijk kan leven. Maar afgezien daarvan: er worden mensen gewoon geil op dit soort werk. En waarom niet? 't Is compromisloos werk, het is allemaal zo duidelijk en helder gesteld, daar kan je hele fantasie bij openbarsten. De een zegt: zo'n lijn op een vlak aanbrengen kan mijn schoonmoeder ook. De ander zegt: ik zie de functie helemaal, zo voel ik het ook aan.'

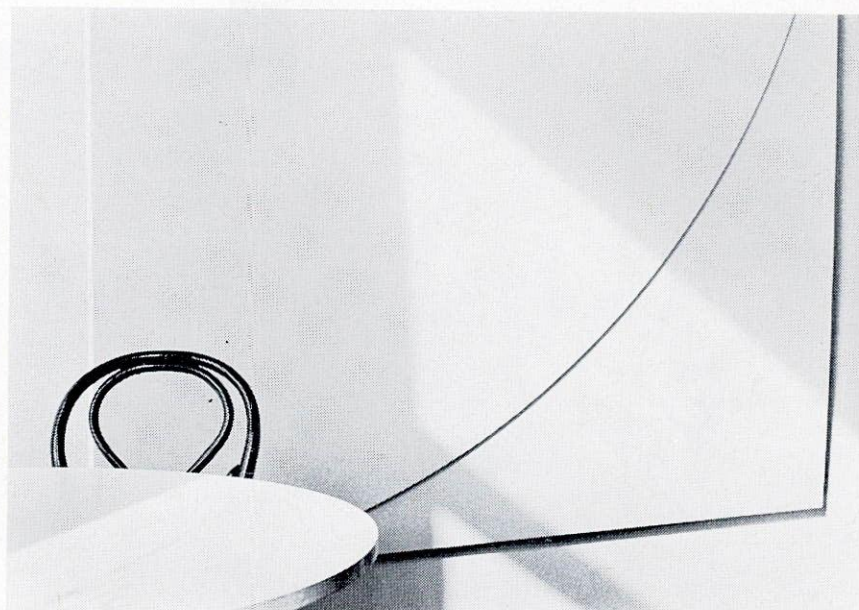
Mijn werk bestaat uit heel eenvoudige accoorden net als bij The Beatles en de Stones. Ja, ik geloof, dat ik, wanneer ik mij op mijn manier niet had kunnen uiten, mijn agressiviteit en gevoeligheid ook in de muziek had kwijt gekund. De Beatles en Stones... het gekke is dat zij gelaagdheden in het geluid toepassen.'

We maken de cirkel rond. Ad Dekkers schreef hoe hij zijn kunst aanvoelde, hij zegt wat hem in die muziek boeit. Het antwoord is eenvoudiger, maar verklaart veel: 'De tijd wordt zo goed in deze muziek uitgedrukt, lekker lijfelijke muziek, maar zeer gevoelig. Het bestrijkt een hoeveelheid onderdrukte instincten

**We lachen
niet meer om
hem**

zoals begeerte, haat, verlangen, melancholie, liefde. Het drukt zeer gedifferentieerd de mens uit. En dat zoek ik, eenvoudig gezegd, ook in de beeldende kunst.

Zijn werk is erg stil. Wie er een eerste blik op slaat, zal er geen enkele emotie in onderkennen?

Dekkers: 'Dat hoeft ook helemaal niet. Het is ook geen emotionaliteit, alsof je je hart aan het luchten bent. Dat doe ik tegen vrienden, niet tegen de wand. De mensen, die het er wel in zien, kan je wel als vrienden beschouwen: ze blijken een zelfde soort gevoelsleven te hebben. Mijn werk, ja, je kan het zo omschrijven, is een integerder luchten van de emoties.

Ik zet na eindeloos gezeur en denken een stuk in elkaar. Alle mogelijkheden breng ik in een onder. Niemand heeft het gepresteerd om met zo weinig iets

zo'n kracht te geven en dat wil ik. We leven in een chaotische wereld, ik filter uit en simplificeer. En als iemand zegt dat het niet artistiek is, kan ik alleen maar lachen. Artistiek iets maken is niet gezellig iets maken, geloof ik. Een bloemetje verven of zo. Ik geloof niet dat dat zoveel invloed heeft. Met Kodak-color kom je ook al een heel eind. Maar dat voegt niets wezenlijks toe. Dat heb ik allang doorgeslikt en weer uitgespuwd. Wat ik nu doe zijn nieuwe visuele mogelijkheden.'

Prijs

Dekkers werkt op het ogenblik aan een 'ruimtelijke constructie' voor prins Claus en prinses Beatrix, die in de tuin van Drakestein geplaatst zal worden. Verder maakt hij tekeningen en laat een proeve uit zijn werk drukken in boeken. Voor een ervan kreeg hij reeds een prijs. Zijn

ontwerpen laat hij tegenwoordig veelal uitvoeren door een assistent, omdat hij de hoeveelheden, die van zijn multiples gevraagd worden, nauwelijks meer zelf kan bijbenen.

Slotvraag: heeft hij niet het gevoel eens vast te lopen met dit werk?

Dekkers: 'Dat gevoel heeft ieder mens wel eens. Af en toe zie ik het ook wel eens niet meer. Dan zit ik zo verstrikt in de problematiek, dat ik het allemaal nauwelijks meer weet. Op zo'n moment zit je moeilijk, dat heb ik me goed gerealiseerd. Dan stop ik er een hele tijd mee. Vorig jaar heb ik bij voorbeeld zo'n inzinking gehad. Ik heb tientallen aanvragen voor exposities en zo afgeslagen. Ja... want waarom zou ik zoveel dingen aanmaken? Omdat ze Dekkers toevallig leuk vinden? Ik picker er niet over. Je moet dit werk gewetensvol doen.'

RIEN ROBIJNS

Bij de foto's: Links: Thuis / Boven: Eerste fase van een cirkel naar een vierkant. 1968, Collectie Stedelijk Museum, Amsterdam. / Links midden: Ad Dekkers aan het werk. / Rechts midden: Interieur van zijn huiskamer.

CARTOONS

Ontsla ie knecht en laten we eens praten over een fusie.

Prima wegligging, geweldige vormgeving, prachtig in de lak.

